

LEBÎBÎ VE EYÜP ŞEHRENGİZİ

Yunus KAPLAN*

Öz

Bir şehrin güzelleri ve güzellikleri hakkında yazılmış olan şehrengizler, klasik Türk edebiyatında XVI, XVII ve XVIII. yüzyıllarda rağbet gören edebî türlerden biridir. Özellikle 16. yüzyıl şairlerinin fazlaca rağbet gösterdiği bu türde edebiyatımızda şimdiye kadar 84 şehrengiz örneği tespit edilmiştir. Ancak farklı eserlerin incelenmesi, taranması ve yapılacak olan araştırmalar neticesinde bu sayının artma ihtimali her zaman mevcuttur. Böyle bir inceleme ve araştırma neticesinde hayatı hakkında tezkirelerde ve biyografik kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmayan ancak Lebibî mahlasını kullanan ve XVI. yüzyılda yaşadığı anlaşılan bir şair tarafından Eyüp hakkında yazılmış bir şehrengiz daha tespit ettik. 60 beyitten müteşekkil olan *Eyüp Şehrengizi*'nde, Eyüp şehrinin tarihî ve coğrafi özelliklerinden bahsedilmemiş olup sadece bu şehirde yaşayan 20 güzelin tanıtımı yapılmıştır. Aynı zamanda edebiyatımızda Eyüp hakkında yazılmış şimdilik tek şehrengiz örneği olan *Eyüp Şehrengizi*'yle birlikte klasik Türk edebiyatında kaleme alınan şehrengiz sayısı 85'e çıkmıştır.

Bu çalışmada Lebibî'nin hayatı hakkında kısa bir değerlendirmede bulunulmuş, *Eyüp Şehrengizi*'nin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durularak metnin çeviriyazısına yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Klasik Türk Edebiyatı, Lebibî, şehrengiz, Eyüp.

LEBÎBÎ AND THE ŞEHRENGİZ OF EYUP

Abstract

Şehrengizs that are written for the beauties and beautifulness of a city are one of the literature genres that are caught on for XVI, XVII and XVIII in the classical Turkish literature. There have been 84 Şehrengiz samples until now in our literature that are caught on mostly by the poets of 16th century. However, it is highly possible that this number will probably increase as a result of the researches to be made and review and examination of the different works. We have determined another şehrengiz written about the Eyüp city by a poet understood to be lived in the XVI and used Lebibî pen name but have not information about his life in the collection of biographies and biographic sources as a result of such examination and research. In the Eyüp Şehrengiz formed of 60 couplets, only 20 beauties living in this city have been introduced and there have been no reference to the historical and geographical features of city of Eyüp. At the same time, the number of the şehrengiz written in the classical Turkish literature has risen to 85 along with the Eyüp Şehrengiz that is the only şehrengiz samples until now that has been written about the Eyüp in our literature.

In this paper, there is a brief evaluation about the life of the Lebibî, and put emphasize on the form and content of the Şehrengiz and transcription of the text has been given.

Keywords: Classical Turkish Literature, Lebibî, Şehrengiz genre, Eyup.

* Doç. Dr.; Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yunuskaplan80@mynet.com.

Giriş

“Bir yerin tabii ve sosyal özelliklerinden bahseden bir nazım türü” (Devellioğlu, 1970, s. 1181), “Divan edebiyatında bir şehir ile o şehrin mahbûbları hakkında yazılan manzum eser” (Pala, 1995, s. 506), “Ortalığı velveleye salacak ve dedikoduya sebep olacak şeyler hakkında yazılan şiirlere verilen ad” (Pakalın, 1993, s. 327), “Bir şehrin güzellerini, doğal ve tarihî güzellikleriyle sanat ve meslek dallarında ün yapmış kişileri ve onların sosyal durumlarının anlatıldığı tür” (Kaya, 2010, s. 461) şeklinde tanımlanan şehrengizler, bir tür olarak kısaca bir şehrin güzellikleri veya bir şehirde yaşayan güzeller hakkında yazılmış olan eserlerdir.

Bir tür olarak şehrengizlerin ilk örneklerine Fars edebiyatında rastlanır. Adnan Karaismailoğlu'na göre (2001, s. 142-43) 12. yüzyılda Mes'ûd-ı Sa'd-ı Selmân'ın *Divan*'ında Sultan Şîrzâd b. Mes'ûd'un saray erkânını konu alan; Sultan Şîrzâd, Sultan Mes'ûd ve bir kısım saray erkânı ile neyzen, şarkıcı gibi müzisyenlerin anlatıldığı 371 beyitlik mesnevi, bu türün ilk örneğidir.

Türk edebiyatında ise bu türün ilk örnekleri 16. yüzyılda görülmeye başlar. Bu dönemde ilk olarak 1512 yılında Mesîhî ve Zâtî, Edirne için birer şehrengiz yazmışlardır. Bundan bir yıl sonra Kâtib, İstanbul ve Vize için; Taşlıcalı Yahyâ ise 1522-36 yılları arasında sadrazamlık yapan İbrahim Paşa'ya ithafen İstanbul için birer şehrengiz yazmıştır (Levend, 1957, s. 14-21).

Edebiyatımızda Sâfi'nin Farsça yazdığı *İstanbul Şehrengîzi*, Usûlî'nin *Yenice Şehrengîzi* ve Esîrî'nin *Bağdat Şehrâşûbu* gibi birkaç eser, manzum-mensur karışık kaleme alınmış; bunun dışındakilerin büyük çoğunluğu ise manzum olarak yazılmıştır. Manzum olanların büyük bir kısmı ise mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmıştır (Aydemir, 2007, s. 99).

Şehrengizlerin yazımında şairlerin nazım şeklindeki tercihleri daha çok mesneviden yana olsa da zaman zaman kaside, terki-i bent, muhammes, gazel gibi farklı nazım şekilleriyle de şehrengizler yazılmıştır. Bu nazım türlerinde genellikle aruzun kısa vezinleri tercih edilmiş ve sade, anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

Şehrengizlerde genellikle adından bahsedilen şehirde yaşayan erkek güzellerden bahsedilmiştir. Bunun tek istisnası, Azîzî (öl. 1585)'nin *İstanbul Şehrengîzi*'dir. Şekil ve anlatım tekniği bakımından diğer şehrengizlerle aynı özellikleri taşıyan *İstanbul Şehrengîzi*'nde, genel teamülün aksine kadınlar tasvir edilmiştir (Çetinkaya, 2014, s. 232).

Şehrengizler, çoğu zaman kısa bir “*münâcât*”la başlar. Bu münâcât, Allah’ın sonsuz büyüklüğü karşısında kendi çaresizliğini gören kulun yalvarmasına pek benzemez. Burada asıl anlatılmak istenen düşünce, şairin gördüğü güzellere dinî görevlerini unutturacak derecede tutkun olması, bu yüzden kendini suçlu görerek affını istemesidir. Doğrudan “*sebeb-i te’lif*”le maksada giren şehrengizler de vardır. Bunların bazılarında gece ve gündüz tasvirleri yer alır. “*Sebeb-i te’lif*”te şair, güzellerini tasvir edeceği şehirden bahsederek dilberlerini över. Tasvirlerini tamamladıktan sonra da “*hâtîme*” bölümüyle eserini bitirir. Bu bölümde şehirde övülecek daha birçok güzel olmasına rağmen tanıdıklarını anlattığını söyleyerek hepsine birden dua eder. Bu arada kendini övmeyi de unutmaz (Levend, 1957, s. 13).

İçeriklerine ve yapılarına göre şehrengizler üç gruba ayrılabilir:

1. Tek bir güzele ait olup hasbihal veya sergüzeştname tarzında yazılan, bununla birlikte şehrin tasvirlerine de yer verenler; Çorlulu Kâtib’in İstanbul ile Vize hakkında 919’da (1513) kaleme aldığı şehrengizle Enderunlu Fâzıl’ın *Defter-i Aşk* adlı eseri bunlardandır.
2. Bir yerin güzellerini, bazı kişilerini ya da sanat erbabı ile mesleklerini tasvir edenler; Mesîhî’nin *Edirne Şehrengizi*, İsmâil Belîğ’in *Bursa Şehrengizi*, Enderunlu Fâzıl’ın *Çenginâme*’si ile *Zenannâme*’si gibi.
3. Bir şehrin sadece gezip görülmeye değer doğal güzelliklerini, tarihî mekânlarını ve sosyal özelliklerini anlatanlar; Lâmiî Çelebi’nin *Bursa Şehrengizi* ve Nâzikî’nin yine Bursa’yı öven manzumesi gibi (Kaya, 2010, s. 461).

Türk edebiyatında yazılmış şehrengizler üzerine şimdiye kadar birçok çalışma yapılmıştır.¹ Yapılan bu çalışmalarla birlikte edebiyatımızda bilinen şehrengiz sayısında zamanla bir hayli artış olmuştur. Şehrengizler üzerinde ilk toplu çalışmayı mezuniyet tezi olarak yapan Mustafa İzzet Deliçay, bu çalışmasında edebiyatımızdaki şehrengiz sayısını 32 olarak tespit etmiştir (Deliçay, 1936). Ardından Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Şehrengizlerde İstanbul* adlı çalışmasında bu sayıyı 44’e (Levend, 1957); Metin Akkuş, yüksek lisans çalışmasında 49’a (Akkuş, 1987); Barış Karacasu ise önce bu sayıyı 68’e (2011, s. 260); daha sonra da şehrengiz özelliği taşıyan *Heves-nâme*, *Çengî-nâme*, *Hübân-nâme*, *Zenân-nâme*,

¹ Bu çalışmalar hakkında toplu bilgi için bk. Karacasu, B. (2007). Türk edebiyatında şehrengizler. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 5(10), 259-313.; Tıgılı, F. (2007). Klâsik Türk edebiyatında şehrengiz çalışmaları hakkında bibliyografya denemesi. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2(4), 763-70.

Ta'rifât, ve *Nerh-nâme-i Dilberân* gibi eserleri de ekleyerek 78'e çıkarmıştır (2011, s. 304). Ardından Lokman Turan, Defterdar-zâde Ahmed Cemâlî'nin *Siroz Şehrengizi* üzerine yaptığı çalışmada Fatma Sabiha Kutlar'ın çalışma yaptığı *Nerh-nâme-i Dilberân*, kendisinin tespit ettiği Yenişehirli Avnî Bey'in *Dîvân*'ında yer alan *Der-vasf-ı Yenişehir-i Fenâr* başlıklı manzume ile *Edirneli Örfî Mahmûd Ağa Dîvânı*'ndaki *Dâru'n-Nasru'l-Meymene Şehr-i Edirnenüñ Evsâfidur* başlıklı manzumeyi de ekleyerek şehrengiz sayısını 81'e çıkarsa (2011, s. 51) da Turan'ın toplam sayıya dâhil ettiği *Nerh-nâme-i Dilberân* adlı eserin, daha önce Barış Karacasu tarafından şehrengiz sayısına dâhil edildiği dikkate alındığında gerçek rakamın 80 olması gerekir.

Bu çalışmadan sonra edebiyatımızda bilinmeyen bazı şehrengizler üzerine de çalışmalar yapılmıştır. Murat Öztürk, hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi olmayan; ancak yazdığı şiirlerden hareketle 16. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı anlaşılan Maksadî mahlaslı bir şairin Yenice için iki, İştîp içinse bir adet yazdığı şehrengizlerin tanıtımını yaparak (Öztürk, 2014) bilinen şehrengiz sayısını 83'e çıkarmıştır. Bu türle ilgili son çalışma ise şimdiye kadar varlığı bilinmeyen ve 16. yüzyıl şairlerinden Seyrî'nin kaleme almış olduğu *Halep Şehrengizi* üzerine tarafımızdan yapılan çalışmadır (Kaplan, 2015). Bu çalışmayla birlikte edebiyat tarihimizde yazılmış olan şehrengiz sayısı 84'ü bulmuştur.

Yaptığımız mecmua taramaları esnasında şimdiye kadar varlığı bilinmeyen ve Eyüp hakkında yazılmış olan bir şehrengiz daha tespit ettik. Bu çalışmamızın da konusunu teşkil eden *Eyüp Şehrengizi* ile birlikte Türk edebiyatında yazılmış olan şehrengiz sayısı 85'i bulmuştur.

Eyüp

Kuzeydoğudan Sarıyer, doğudan Kâğıthane ve Şişli, güneyden Fatih, Bayrampaşa, Esenler, batıdan Gaziosmanpaşa, kuzeybatıdan Çatalca ilçeleri ve kuzeyden de Karadeniz ile çevrilidir. İlçe toprakları Haliç kıyılarından kuzeybatıya doğru hafif dalgalı düzlükler hâlinde uzanır. XIX. yüzyıl başlarında burada bulunduğu bilinen ve biri İslambey, Düğmeciler, Kurukavak derelerinin birleşmesiyle oluşup Eyüp Camii yanından geçerek iskelenin iki tarafından, diğeri ise Eyüp Sultan İskelesi ile Bahariye arasında Şah Sultan Tekkesi civarından Haliç'e dökülen iki büyük dere yoğun iskân dolayısıyla bugün ortadan kalkmıştır. Fetihten sonraki yerleşmelerle sur dışında teşekkül etmiş ilk kasaba olan Eyüp, bu iskânı yönlendiren Eyüp Sultan Külliyesi'nin inşasıyla birlikte Osmanlı hanedanı ve halk arasında hâlen devam eden büyük bir dini-manevi önem kazanmıştır.

Bizans döneminde sur dışında önemsiz bir yerleşim yeri olan 1453 yılında İstanbul'un fethiyle birlikte adı Hz. Peygamber'in sancaktarı Ebu Eyyüb El-Ensârî'den alan Eyüp, bir kasaba şeklinde gelişmeye başladı. Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'un imar ve iskânı için Bursa bölgesinden getirtilen bir kısım halk buraya yerleştirildi. Böylece vakıflar yoluyla iskân teşvik edilerek sur dışında yeni bir kasabanın teşekkülü tamamlandı. Zamanla bir kadılık hâline gelen Eyüp, Evliya Çelebi'ye göre XVII. yüzyılda 26 nahiye 700 köye sahipti. XVIII. yüzyılda nüfusun iyice yoğunlaştığı Eyüp'te II. Mahmud döneminde çeşitli iskân faaliyetleri gerçekleştirildi. Rami'de kurulan kışla çevresinde yeni yerleşme birimleri ortaya çıktı ve sanayileşme girişimleri dolayısıyla kıyılara birçok tesis inşa edildi. XIX. yüzyılın sonlarında göçmenlerin iskânı özellikle Rami bölgesinin daha da büyümesine yol açtı. XIX. yüzyıl sonlarına doğru Eyüp bölgesinde Kurukovan, Eskiye, Bülbülderesi, İdrisköşkü, Otakçılar, Çömlekçiler, Taşlıburun ve Yeniçeşme gibi bazı yeni semtler oluştu. Dâhiliye Nezareti'nin yaptırdığı 1885 tarihli istatistik cetveline göre Eyüp, 28 mahalleye sahipti (Artan, 1995, s. 1-3).

Lebîbî ve Eyüp Şehrengizi

Lebîbî'nin Hayatı

Lebîbî'nin hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bulunmadığı gibi kütüphane kataloglarında bu mahlasa ait herhangi bir eser kayıtlı değildir. Ancak çeşitli şiir mecmualarında şaire ait bazı şiirlere rastlanmaktadır.² Bu şiirlerin kayıtlı olduğu mecmualarda şairle ilgili memleketi, mesleği vb. herhangi bir açıklayıcı bilgi de bulunmamaktadır. Bu mecmualar arasında mecmua derleyicisinin bazı şairler hakkında kullanmış olduğu ifadelerden Kanuni Sultan Süleyman (öl. 1566)'ın sağlığında yazıldığı anlaşılan bir şiir mecmuasında (*Mecmû'a-i Eş'âr*, AE Mnz 563 vr. 39b) Lebîbî'nin Hayâlî (öl. 1557)'nin bir gazeline tahmisi bulunmaktadır. Bu da Lebîbî'nin, 16. yüzyıl şairlerinden olduğunu göstermektedir.

Eyüp Şehrengizi

Eyüp Şehrengizi, Süleymaniye Kütüphanesi'nde Uşşaki Tekkesi Koleksiyonu'nda 476 numarada kayıtlı olan şiir mecmuasının "126b-127a" sayfalarında kayıtlıdır. 26 satır ve 4 sütun

² Lebîbî'nin şiirlerinin bulunduğu mecmualar ve bu mecmualardaki şiirlerin nazım şekilleri şöyledir: 1. *Mecmû'a-i Eş'âr*, Millet Kütüphanesi AE Mnz 563 vr. 39b, tahmis; 2. *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Bel. 644 vr. 29b, müseddes; 3. *Mecmû'a-i Eş'âr ve Envâ-yı Hutût*, University of Michigan Library 356 vr. 94b, gazel; 4. *Mecmû'a-i Eş'âr*, Çorum Hasan Paşa 2207 vr. 52a, gazel; 5. *Mecmû'a-i Eş'âr*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1972 vr. 179b, gazel.

hâlinde, nesih hatla kaleme alınmıştır. Başlıklar, kırmızı mürekkepli olup eserin müstensihî belli değildir.

Eyüp Şehrengizi'nin Şekil ve Muhteva Özellikleri

60 beyitten müteşekkil olan *Eyüp Şehrengizi*, şehrengizlerin büyük çoğunluğunda olduğu gibi mesnevi nazım şekliyle ve aruzun Hezec bahrinin “*Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün*” vezniyle kaleme alınmıştır.

Âgah Sırrı Levend'e göre şehrengizler, genellikle “*münâcât*”, “*sebeb-i te'lif*” ve “*hâtîme*” bölümlerinden oluşur (1957, s. 13).

Şehrengizlerin büyük çoğunluğunun sahip olduğu bu özelliğin aksine *Eyüp Şehrengizi*'nde münacat ve sebeb-i telif bölümleri bulunmamaktadır. Eyüp şehrindeki güzellerin övgüsüyle başlayan eserin ilk 48 beytinde şehirdeki 20 güzelin ikişer üçer beyitle tanıtımları yapılmıştır. Bu güzellerin 8'i üçer beyitle, 12'si ise ikişer beyitle tanıtılmış; ilk güzel dışında bütün güzellerin tanıtımına geçilmeden önce tanıtımı yapılacak kişinin isminin zikredildiği başlıklar kullanılmıştır. Bu güzeller tanıtılırken bazıları sadece isimleriyle (Ahmed, Mehemed, Derviş, Kerim, Hüseyin, Musa), bazıları hem isimleri hem de lakaplarıyla (Suyolcuzade Mehemed, Arpacızade Hacı, Muallimzade Seyyid Mehemed, Karakaşzade Derviş, Muhtesibzade Ali, Sipahizade Musli, Filzade Veyis, Solakzade Osman, Kuloğlu İbrahim, Kapuzcuzade Abdulkerim, Hamamcızade Derviş, Çizmecioglu Ahmed), biri ise sadece lakabıyla (Cerrahzade) zikredilmiştir. Bu güzellerden sadece ikisinin (Mestçi Kerim ve Cüzhan Hüseyin) meslekleri hakkında bilgi verilmiştir.

Lebîbî, bu güzeller içinde lakap sahibi olanlardan bazılarını tavsif ederken bu lakapları oluşturan kelimelerin çağrıştırdığı anlamları da göz önünde bulundurarak bazı kelime oyunları yapmıştır. Örneğin Suyolcuzade Mehemed'in tanıtımında “gönüllerin onun ayağına su gibi aktığını, dudağı ab-ı hayat ve zülâl olan bu güzelin güzellerin başına toplandığı bir çeşme olduğunu” söyleyerek suyla ilgili kelimeleri çeşitli anlam ilgileri içinde kullanmıştır.

Yine Cerrahzade lakaplı güzelin tavsifinde ise cerrah kelimesiyle anlamca uyumlu olan “yaki, merhem, mecruh” kelimelerini kullanmayı tercih etmiştir.

Eyüp Şehrengizi'nde tavsifi yapılan 20 güzelin isimleri, meslekleri ve sahip oldukları lakapları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Adı	Lakap	Mesleği
Meḥemmed	Şuyolcu-zāde	—
Aḥmed	—	—
Meḥemmed	—	—
Ḥacı	Arpacı-zāde	—
Ḳāsım	—	—
Seyyid Meḥemmed	Mu‘allim-zāde	—
—	Cerrāh-zāde	—
Dervīş	Ḳarakaş-zāde	—
‘Alī	Muhtesib-zāde	—
Muslī	Sipāhī-zāde	—
Veyis	Fīl-zāde	—
‘Oşmān	Şolak-zāde	—
İbrāhīm	Ḳuloĝlı	—
Kerīm	—	Mestçi
Ḥüseyn	—	—
Mūsā	—	—
‘Abdu’l-kerīm	Ḳapuzcı-zāde	—
Dervīş	Ḥammāmçı-zāde	—
Aḥmed	Çizmecioĝlı	—
Ḥüseyn	—	Cüz-ḥ‘ān

Lebîbî, bu şahıslar hakkında bilgi verirken şehrengizlerin genelinde görülen sade bir dil kullanma temayülüne uymuş ve bu şahısların tanıtımında, atalarının ve kendilerinin sahip oldukları özelliklere uygun kelime ve tabirleri kullanmayı tercih etmiştir.

Şehrengizler, içeriklerine göre farklı şekillerde tasnife tabi tutulmuşlardır. Örneğin Yaşar Aydemir’e göre Türk edebiyatında yazılmış olan şehrengizleri muhteva bakımından bir şehrin sadece tarihî eserlerini, yapılarını, coğrafi özelliklerini vs. anlatanlar ve genelde bir şehrin esnaf zümresine mensup olan güzellerin anlatıldığı şehrengizler olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür (2007, s. 92). Bu sınıflandırmaya istinaden muhteva açısından *Eyüp Şehrengizi*, sadece esnaf güzellerini anlattığı için bir şehrin esnaf zümresine mensup olan güzellerin anlatıldığı şehrengizler grubuna girmektedir.

Sonuç

Hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmayan ancak yazmış olduğu bazı şiirlerini ihtiva eden mecmuaların meydana getirildiği dönemden hareketle 16. yüzyıl şairlerinden olduğu anlaşılan Lebîbî tarafından kaleme alınan *Eyüp Şehrengizi*, 60 beyit hâlinde mesnevi nazım şekli ve aruzun Hezec bahrinin “*mefâ’ülün mefâ’ülün fe’ülün*” kalıbıyla

yazılmıştır. “Şehir güzellerinin tavsifi ve hatime” olmak üzere iki bölümden oluşan eserde, Eyüp’ün mimari ve coğrafi özellikleri üzerinde durulmamış; ikişer üçer beyitle bu semtte yaşayan 20 güzelin tanıtımı yapılmıştır.

Klasik Türk edebiyatında Eyüp semti için yazılmış şimdilik bilinen tek şehrengiz olma özelliğini taşıyan *Eyüp Şehrengizi*, şekil ve muhteva itibarıyla bir şehrin sadece güzellerinin anlatıldığı şehrengizler grubuna girmektedir. Daha önce varlığı bilinmeyen *Eyüp Şehrengizi*’nin tespitiyle birlikte klasik Türk edebiyatında bu türde yazılmış olan eser sayısı 85’i bulmuştur.

Şehrengiz-i Lebîbî Cüvânân-ı Ebî Eyyüb el-Enşârî

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Fe‘ülün

- 1 Mehemmedür biri Şuyolcu-zâde
Açar ayağına diller ziyâde
- 2 Şekerdür şatludur şîrîn zebânı
Lebi âb-ı hayât-ı câvidânî
- 3 N’ola itse zülâl-i la‘lin ihsân
O durur çeşme-i hayl-i cüvânân

Der-vaşf-ı Aḥmed Şâh

- 4 Biri gün gibi meşhûr adı Aḥmed
Olupdurur serv-ḳadlerde ser-âmed
- 5 Laḳab aña n’ola deñilse Tûbâ
Anı a‘lâ yaratmış Ḥaḳ Te‘âlâ

Der-vaşf-ı Mehemmed Şâh

- 6 Mehemmedür biri kân-ı mürüvvet
Nazar eyleñ aña hey gâfil ümmet
- 7 Egerçi serd dirler ol civânı
Ḳamudan ben mülâyim gördüm anı

Der-vaşf-ı Ḥacı Şâh

- 8 Biri Arpacı-zâde Ḥacı ismi
Ser-â-pâ nürdur güyâ ki cismi

- 9 Olanlar vaşlına cân ile râğib
Tavâf-ı Kâ'be-i kûyına t̄alib
- 10 Açılmaz ğonce-veş vardır hicâbı
Alamaz kimse ağızından cevâbı

Der-vaşf-ı Kâsım Şâh

- 11 Mu'arrefdür biri Kâsım aña nâm
Kamu evzâ' olurdu ey dil-ârâm
- 12 Anuñ reftârı bir yerde bulunmaz
Şeker-güftârı ğod ta'rif olunmaz

Der-vaşf-ı Seyyid Mehemmed Şâh

- 13 Biri Seyyid Mehemmed şâhib-iclâl
Mu'allim-zâdedür ol ruğları al
- 14 Cemâli muşhafı sırr-ı Hudâdur
Şaçı ve'l-leyli alnı ve'd-đuhâdur³
- 15 Yüzinde berķ urur envâr-ı Kur'ân
Olur anı gören kâfir müselmân

Der-vaşf-ı Cerrâh-zâde

- 16 Biri Cerrâh-zâde çeşmi âfet
Pesend itdi anı göz gördi ğâyet
- 17 Kara bağruma bir dem yaķı itsem
Olurdu bu dil-i mecrûğa merhem

Der-vaşf-ı Dervîş Şâh

- 18 K̄araķaş-zâdedür birisi Dervîş
Ğam-ı hicrânı virdi cânâ teşvîş
- 19 Sögerse ğışm ile ol şeh du'âdur
Dögerse arķaını tut ğoş şafâdur

³ Bu beyitte, Kur'ân-ı Kerim'deki Leyl ve Duhâ surelerinin ilk kelimelerine işaret edilmiştir.

20 Taḥammül kı́l cefāsına o yārūñ
Alınma yayqarasına nigāruñ

Der-vaşf-1 ‘Ali Şāh

21 Birisi Muḥtesib-zāde ‘Alī Şāh
İşiginde bir eksikli kı́lı āh

22 Yer ile gök qadardur farkı gördüm
Güneşle göz terāzūsına urdum

Der-vaşf-1 Muşlī Şāh

23 Biri daḥi celīlū’l-ḳadr dil-ber
Sipāhī-zāde Muşlī ol semen-ber

24 Odur meydān-ı ḥüsnūñ şeh-süvārı
Melāḥat kişverinūñ tācdārı

25 Kime kim ḡamzesi tīḡin şalardı
Ḳılıcından dem-ā-dem ḳan ṭamardı

Der-vaşf-1 Veyis Şāh

26 Biri Fīl-zāde nāmı Veys ol ḥüb
Siyāhīce civāndur ḥayli mergüb

27 Semend-i nāza binse ol ruḥı al
Düşer üftādeler pāyine bī-mecāl

Der- vaşf-1 ‘Oşmān Şāh

28 Şolaḳ-zāde birisi ismi ‘Oşmān
Cihān durduḳça şaḡ ola o cānān

29 Ḳul oḡlıdur velī sulṭāna beñzer
Melāḥatda meh-i tābāna beñzer

Der-vaşf-1 İbrāhīm Şāh

30 Ḳuloḡlı biri İbrāhīm nāmı
Ḳul itdi kendüye ḥāşş u ‘avāmı

- 31 Mûlahham bir civândur yok nazîri
Vişâli hûmnuñ ‘âlem esîri

Der-vaşf-ı Kerîm Şâh

- 32 Biri daği Kerîm ol hûb-şüret
Aña mestçilik oldı çünki şan‘at
- 33 Görünse ol kerîmü’ş-şân dil-ber
Gelürdi kâlîb-ı fersûdeye fer
- 34 Şunup câm-ı şarâb-ı ‘aşkı ser-mest
Beni ayağ ile eyledi mest

Der-vaşf-ı Hüseyn Şâh

- 35 Hüseyn adı birisi ibn-i bihter
Be-ğâyet şüh-ı şîrîn-kâr dil-ber
- 36 Hevâ-yı ‘aşkına uydurdu dârbı
Raķîb ile ider dil ceng-i harbi

Der-vaşf-ı Mûsâ Şâh

- 37 Biri Mûsâ güzel dirsem yiridür
Kelâm-ı pâki sihr-i Sâmirîdür⁴
- 38 Gönül murğına efsûn itdi ol yâr
Şaçı dâmına bend oldı dil-i zâr
- 39 İdeydüm nâr-ı ‘aşkum zerrece fâş
Ser-â-ser tutuşurdu dâğ ile taş

Der-vaşf-ı ‘Abdu’l-kerîm Şâh

- 40 Biri daği Kerîm adı o şannâz
Kâpuzcî-zâdedür yâr-ı cefâ-sâz

⁴ Sâmirî, Tâ-hâ Suresi’nin 88-97. ayetlerinde kendisinden bahsedilen İsrailoğullarına mensup bir şahıstır. Sâmirî, altından süs eşyalarını eriterek buzağı gibi ses çıkaran bir altın buzağı heykeli yapmış, İsrailoğulları da bu altın buzağıya tapmaya başlayınca Hz. Musa, bu buzağı heykelini yakıp denize atarak Sâmirî’yi de lanetlemiştir (Pala, 1995, s. 402).

41 İdüp ‘ uşşâkıma karşı o şehnâz
Kılur ol evc-i istiğnâda pervâz

Der-vaşf-ı Dervîş Şâh

42 Biri Hammâmcı-zâde perî-rû
Adı Dervîş durur ol yâr-ı dil-cû

43 Şu gibi sîm-i eşküm ayağına
Döküp harc eyledüm nice hazîne

Der-vaşf-ı Ahmed Şâh

44 Birisi Çizmecioglıdur Ahmed
İşi çün pâredür ‘ uşşâka bî-ğadd

45 Diñüz ol dil-ber-i ğaddâra bârî
Bizi gördükçe çizmesin kenârı

Der-vaşf-ı Hüseyin Şâh

46 Biri cüz-ğ’ân durur nâmı Hüseyin ol
Hüsün hulğ ile halk içinde maqbûl

47 Anuñ cânâ düşelden ‘ aşkı odı
Kül itdi cümle eczâ-yı vücûdı

48 Cemâli nûrı ile şehri doldı
Melâhat ol civânda hatm oldı

Hâtıme

49 N’ola âhırde zıkr olsa bu cânân
Kütübden soñra nâzil oldı Qur’ân

50 Añıldıysa kelâmuñ âhırinde
Gelür helvâ ta’ âmuñ âhırinde

51 Egerçi zâhiren baksañ mu’ahhar
Velî ma’nen muqaddemdür o server

- 52 Gerek a‘lâ gerek ednâ bahâne
Şeref viren mekîn imiş mekâna⁵
- 53 İlâhî bu maqâmı var eyle
Civânânını ber-ğurdâr eyle
- 54 Maşûn idüp hazândan güllerini
Şen eyle dâ’imâ bülbüllerini
- 55 Kâmusı müstedâm ‘ömr olsun
Hemîşe dünyeler turduqça tursun
- 56 Okunduqça daği bu vaşf-ı ra‘nâ
Ele alduqça luğfindan ehibbâ
- 57 İnên olmayalar ‘aybına nâzır
Olan ol meclis-i ‘irfânda hâzır
- 58 Edâsında eger var ise noqsân
İdeler dâmen-i ‘afv ile pinhân
- 59 Lebîbî eyleyüp ince hayâli
İñende kılmayalar kıl ü kıli
- 60 Çü buldı hâtime bu nazm-ı ğarrâ
Bi-ğamdi’llâh tamâm oldu temennâ

Kaynaklar

- Akkuş, M. (1987). *Türk edebiyatında şehir-engizler ve Bursa şehir-engizleri*, Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Artan, T. (1995). Eyüp. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 12. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1-6.
- Aydemir, Y. (2007). Ravzî’nin Edincik şehrengizi. *Gazi Türkiyat: Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1, 97-126.

⁵ Bu beyitte “Bir yerin şerefi, orada oturanladır.” manasındaki Arapça “Şerefü’l-mekân bi’l-mekîn.” sözüne işaret edilmektedir.

- Çetinkaya, Ü. (2014). Bir kadın şehrengizi: Azîzî'nin İstanbul şehrengizi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54, 229-68.
- Deliçay, M. İ. (1936). Türk edebiyatında şehrengizler. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Mezuniyet Tezi.
- Devellioğlu, F. (2011). *Ansiklopedik Osmanlıca-Türkçe lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Kaplan, Y. (2015). Seyrî ve Halep şehrengizi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 67-92.
- Karacasu, B. (2007). Türk edebiyatında şehrengizler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(10), 259-313.
- Karaismailoğlu, A. (2001). Türk ve Fars Edebiyatlarında Şehr-engizler. *Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri*. Ankara: Akçağ Yay., 139-146.
- Kaya, B. A. (2010). Şehrengiz. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 38. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 461-62.
- Levend, A. S. (1957). *Türk edebiyatında şehr-engizler ve şehr-engizlerde İstanbul*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi 476, vr. 126b-127a.
- Öztürk, M. (2014), Maksadî'nin Yenice ve İştîp (İştîb) şehrengizleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(25), 51-80.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Tarih terimleri ve deyimleri sözlüğü. C. III*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Pala, İ. (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tıgılı, F. (2007). Klâsik Türk edebiyatında şehrengiz çalışmaları hakkında bibliyografya denemesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2(4), 763-70.
- Turan, L. (2011). Defterdâr-zâde Ahmed Cemâlî'nin Siroz şehrengîzi. *Osmanlı Araştırmaları, The Journal Of Ottoman Studies*, Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul. XXXVII, 49-76.